

Karabük ili Ovacık ilçesi Dudaş köyündeki yapıların geleneksel malzeme kullanımı ve yapım tekniği açısından değerlendirilmesi

Assessment of the buildings in the Dudaş village of Karabük's Ovacık district in terms of the utilization of traditional materials and construction technique

Elif Çetin^{1*}, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Mutlu²

¹Karabük University, Institute of Graduate Programs, Department of Architecture
elif_cetin@hotmail.com

²Karabük University, Faculty of Architecture, Department of Architecture
mehmetmutlu@karabuk.edu.tr

*Corresponding Author

** This study is prepared from the thesis titled "Karabük İli Ovacık İlçesi Dudaş Köyü Örneğinde Kırsal Yerleşimlerdeki Geleneksel Konutların İncelenmesi" which was accepted as the Master Thesis of the Department of Architecture at Karabük University Institute of Graduate Programs on 2019.

This study was presented as a paper at the Research 2020 International Symposium of Architectural Research on 18-21 November 2020.

Received: 08.11.2020
Accepted: 12.02.2021

Citation:

Çetin, E., Mutlu, M. (2021). Karabük ili Ovacık ilçesi Dudaş köyündeki yapıların geleneksel malzeme kullanımı ve yapım tekniği açısından değerlendirilmesi. *IDA: International Design and Art Journal*, 3(1), 25-38.

Özet

Çok eski dönemlerden beri yerleşim alanı olarak kullanılan Karabük ilinin Ovacık ilçesi, -başta ekonomik nedenler olmak üzere- farklı sebeplerle gündün güne göç veren bir yerleşim yeridir. Ovacık, geleneksel mimarlık dokusunu neredeyse hiç bozulmadan koruyabilen nadir yerleşim alanlarından biri olmasına rağmen, bu yönüyle ön plana çıkamamıştır. 2019 yılına kadar ilçeyi ve köylerini kırsal mimarlık açısından konu eden herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma kapsamında, Dudaş köyündeki geleneksel yapılarda kullanılan yapı malzemeleri ile yapım tekniklerinin tespit edilmesi için köyü meydana getiren 12 mahallede, yerinde incelemeler yapılmıştır. Ayrıca, bölgede geleneksel yöntemlerle konut inşa eden ustalardan, halen hayatta olanlarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Dudaş köyünde; ahşap ve taşın en çok tercih edilen yapı malzemeleri olduğu görülmektedir. Yapıların taşıyıcı sistemini ya kâgir yığma sistem ya da ahşap iskelet veya ahşap yığma sistem (çantı) oluşturmaktadır. Bazı örneklerde ise karma yapım sisteminin kullanıldığı görülmektedir. Geleneksel konutların taşıyıcı sisteminde ve iç mekân elemanlarında sıklıkla ahşap kullanılmıştır. Taş ise, yapı temellerinde, bahçe duvarlarında ve ahşap iskeletin aralarındaki boşlukların doldurulmasında tercih edilmiştir. Çalışma alanında rastlanılan diğer geleneksel yapı malzemeleri, kerpiç ve harman tuğlasıdır. Dudaş köyünde yer alan geleneksel yapıların yapım sistemine bakıldığında, zemin kat duvarlarının genellikle moloz ve kaba yonu taş kullanılarak yığma tekniğinde örüldüğü, üst katların ise ahşap karkas arası hımış olarak inşa edildiği görülmektedir. Bu çalışma; Dudaş köyünde bulunan ve önemli yöresel mimarlık örnekleri barındıran, bir bölümü zamanla yok olmuş, günümüze ulaşanların da hızla yok olmaya devam ettiği geleneksel yapıların, malzeme ve yapım tekniklerinin kayıt altına alınarak belgelenmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dudaş Köyü, Kırsal Mimari, Geleneksel Yapım Teknikleri.

Abstract

Karabük's Ovacık district is a settlement that has been used as a residential area since ancient times, though experiences recently an increase in immigrations from day to day due to various reasons which are mainly economical. Even though Ovacık is one of the rare residential areas whose architectural texture remained almost intact, the district has not been able to stand out with this aspect. Until 2019, no studies based on its rural architecture have been carried out in the district and its villages. Within the scope of this study, on-site investigations were made in all 12 neighborhoods of the village in order to determine the construction materials and techniques used in traditional buildings of Dudaş village. In addition, face-to-face interviews were held with those who are still alive among the craftsmen who built houses by using traditional methods in the region. In Dudaş village; wood and stone seem to be the most preferred building materials. The carrier system of the buildings is either a masonry system or a wooden framework or a wooden masonry system. It is also possible to see a combination of these production systems in one building. Both in the carrier system and interior elements of traditional buildings, wood is widely used. Stone is preferred in building foundations, garden walls and for filling the gaps between the wooden framework. Other traditional building materials found in the study area are adobe and clay bricks. Considering the construction system of the traditional buildings in this village, it can be seen that the ground floor walls

are constructed out of rubble and coarse stone by using masonry technique, while for the upper floor walls adobe between wooden framework is used. This study is important in terms of recording and documenting the construction techniques, materials and traditional buildings of Dudaş village, which reflect the characteristic features of local architecture, which already lost some of their parts in time, and rapidly keep losing the other parts that have survived.

Keywords: Dudaş Village, Rural Architecture, Traditional Construction Techniques.

GİRİŞ

Kırsal mimarinin biçimlenmesinde bölgenin iklim koşulları, coğrafi özellikleri, toplumun yaşam kültürü, ekonomik faaliyetleri, inançları gibi etmenler rol oynamaktadır. Konutlar, kullanıcıların yaşam biçimi ve ekonomik faaliyetlerine göre şekillenmektedir. Yörenin geçmişini ve kültürel özelliklerini yansıtan kırsal mimarlık yapılarının oluşturulmasında yerel malzemeler ve teknikler kullanılmaktadır (Çekül Vakfı, 2015: 7). Malzeme seçiminde elde edilmesi en kolay malzemeler tercih edilmekte, kullanılan teknikler ustanın bilgi ve yeteneğine göre şekillenmektedir. Kırsal mimaride işlevsellik, estetik ve biçimden daha önemlidir. Bu sebeple, yapılar insanların yaşam biçimini kolaylaştıracak şekilde üretilmiştir (Aktaş, 2019: 17). Yerel malzeme kullanımı, kırsal mimarinin karakterini oluşturan en önemli etmenlerden biridir. Kırsal yerleşimlerde yapılarda kullanılan malzemeler genellikle yakın çevreden temin edilmektedir. Bu malzemeler yapı ustaları tarafından özellikleri değiştirilmeden, olduğu gibi kullanılır (Çorapçioğlu, 2008: 35). Geleneksel konut mimarisinde kullanılan ana malzemeler ahşap, taş ve kerpiçtir. Ormanlık alanların geniş yer kapladığı bölgelerde sıklıkla ahşap tercih edilirken, orman açısından fakir alanlarda taş ve kerpiç gibi malzemeler, temel yapı malzemesi olarak tercih edilmektedir (Hacısalihioğlu, 2013: 26). Kırsal konutlar araziye, birbirlerinden farklı plan ve cephe özellikleriyle, tekdüzelikten uzak bir şekilde yerleştirilmişlerdir. Bu yerleşimde, arazinin topografik yapısı kadar manzara, sokak, güneş ve rüzgâr yönü de etkili olmuştur. Kırsal alandaki konutlar, Osmanlı döneminde Anadolu ve Balkanlarda inşa edilmiş “Türk evi” olarak bilinen geleneksel konutların plan şemasına benzemekte olup, alt katı yığma kâgir, üst katı ise ahşap çatıklı sistem olarak inşa edilmiştir. Yapılar çeşitli özellikleriyle birbirinden ayrılrsa da usta çırak ilişkisiyle kuşaktan kuşağa aktarılan temel yapımların sayesinde aralarında bütünlük vardır (Hersek, 2000).

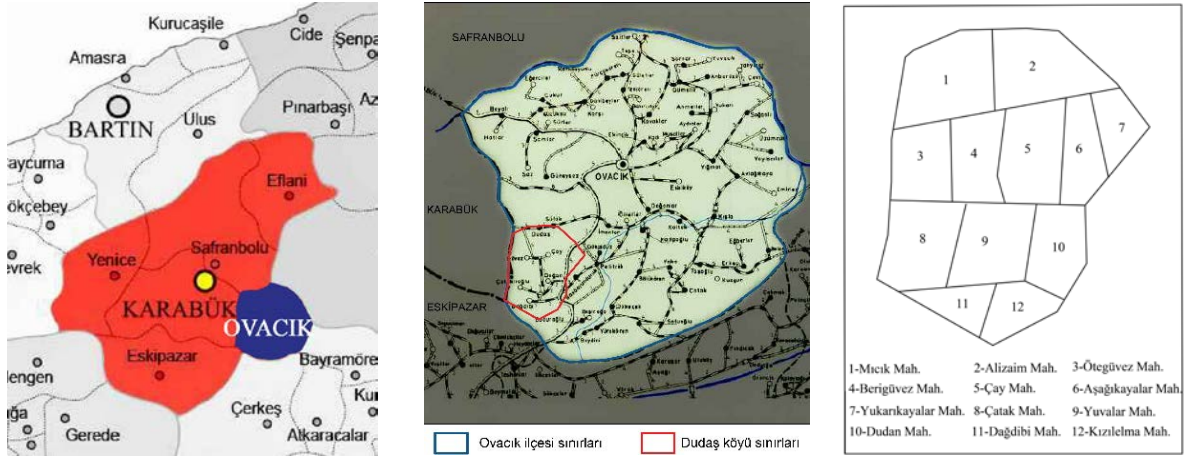
Anadolu'nun en önemli sivil mimarlık örneklerini oluşturan geleneksel konutlar, günden güne özgün niteliklerini kaybederek yok olmaktadır. Farklı coğrafi koşullarda ve farklı malzemelerle inşa edilen bu mimarlık örnekleri yörenin birçok kültürel özelliğini yansıtmaktadır. Bu bakımdan ele alındığında, ülkemizin her bir noktasında inşa edilmiş bulunan geleneksel konutlar, bazı ortak detaylarla beraber çok fazla ünik özellikler de taşımaktadır. Bu örneklerin hem kayıt altına alınması ve hem de gelecek kuşaklara yazılı kaynaklarla aktarılması büyük önem taşımaktadır. Ovacık kırsal yerleşimlerinde bulunan geleneksel yapılar gerek kullanılan malzeme ve gerekse yapımların teknikleri açısından özgün örnekler barındırmaktadır. Ancak ekonomik şartlar, değişen yaşam koşulları, şehirleşme, teknolojiye bağlı gelişmeler gibi nedenlerle bu tür yapımlar günümüz şartlarına ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Zaman içerisinde mevcut yapımların kullanımı azalmakta, yerlerine geleneksel yapımların tekniklerinden uzak, modern çağın malzeme ve tekniklerinin kullanıldığı yapımlar inşa edilmektedir. Yeni inşa edilen ve çoğunluğu betonarme olan bu yapımlar, kırsal dokuya uyumsuz bir görüntü sergilemektedir. Safranbolu ilçesi ve bazı köylerinin, geleneksel mimari dokusu ile biliniyor olması, şüphesiz bölge açısından çok olumlu bir etkidir. Ancak bu durum, diğer ilçelerde ve kırsalda bulunan nitelikli çok sayıdaki örneğin bu iki yerleşim yerinin gölgesinde kalması gibi bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Bölgedeki geleneksel doku üzerine yapılan çalışmalar genellikle Safranbolu örnekleriyle sınırlı kalmış, kırsal yerleşimlerdeki örneklere yakın zamana kadar hemen hemen hiç değinilmemiştir. Ovacık ilçesi ile ilgili kırsal mimari kapsamında 2018 yılında Avlağıkaya köyünü konu eden sürdürülebilirlik içerikli bir sempozyum bildirisi ile (Özköse vd., 2018) 2019 yılında yapılan, geleneksel konutların Dudaş köyü örneğinde incelendiği bir tez çalışması dışında (Çetin, 2019) literatüre geçen bir çalışma yapılmamıştır.

Bu çalışmanın amacı; Dudaş köyünde yer alan geleneksel yapımlarda kullanılan malzeme ve yapımların tekniklerini kültürel ve mimari miras olarak ele alarak, bu yapımların yok olmadan kayıt altına alınmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Çalışma kapsamında Dudaş köyünü meydana getiren 12 mahallede, geleneksel özellikler barındıran yapımlar incelenmiştir. Bu kapsamda her mahallede gözlemler yapımların suretiyle özgün

niteliklerini muhafaza eden örnekler tespit edilerek iç mekânlarında gözleme dayalı incelemelerde bulunulmuş, yapım tekniği olarak dikkati çeken detaylar fotoğraflanmış, bazı örneklerin ise şematik olarak plan çizimi yapılmıştır. Yapıların bazı bölümlerinde kullanılan teknik ve detaylar, bunların uygulanma nedenleri ile yöreye ait terminolojinin belirlenmesi aşamasında, nesiller boyu bu bölgedeki geleneksel konutların inşasında yapı ustası olarak çalışmış olan bir ailenin, günümüzdeki son temsilcisi Halil Çelik ile sözlü görüşmeler de gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Dudaş köyünü meydana getiren 12 mahallede bulunan geleneksel yapıların malzeme ve yapım tekniği açısından bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Dudaş Köyü ve Mimari Doku

Karabük'ün il, Ovacık'ın da ilçe olmadığı dönemlerde Dudaş köyü, Çankırı ilinin Çerkeş merkez bucağına bağlı bir köydür (Üçok, 1949). Dudaş, 1995'te Karabük'ün il olmasıyla birlikte Ovacık ilçesine bağlı bir köy haline gelmiştir (Ersoy, 2011: 32). Dudaş köyü, Ovacık ilçe merkezine 16 km, Karabük il merkezine ise 34 km uzaklıkta bulunmaktadır. Köy yüzölçümü yaklaşık 20,70 km²'dir. Dudaş köyü; Alizaim, Çay, Çataklı, Dudan, Mıcık, Yuvalar, Aşağı Kayalar, Yukarı Kayalar, Kızılelma, Öte Güvez, Beri Güvez ve Dağdibi olmak üzere 12 mahalleden oluşmaktadır (Görsel 1). 2007 yılında köyün Öte Güvez Mahallesi büyük bir yangın geçirmiş ve mahallede bulunan konutlar, samanlıklar ve ahırlar zarar görmüş, birçoğu da yok olmuştur.

Görsel 1: Karabük ili, Ovacık ilçesi ve Dudaş köyü ile Dudaş köyünün mahalleleri

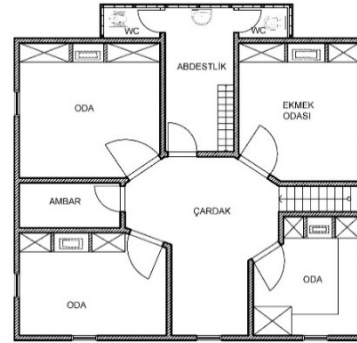
Dudaş köyünün 1960'lı yıllardaki nüfusunun yaklaşık 700 kişi olduğu bilinmektedir (Yiğit, 2011: 528). Yaşam şartları ve ekonomik etkenlerden dolayı köy göç vermiş ve nüfusu 110'a kadar düşmüştür. Köyde aktif olarak yaz kış her mevsim yaşayan insan sayısı yaklaşık 20 kişi kadardır. Yaz mevsiminde bu nüfus artmakta, köy biraz olsun canlanmaktadır. Köyde yaşayanlar geçimlerini hayvancılıkla sağlamaktadır. Arıcılık da köylünün ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Arazinin tarıma elverişli olmaması sebebiyle tarım faaliyetleri oldukça sınırlıdır (Çetin, 2019: 12). 1944 yılında yaşanan Bolu-Gerede depreminden Dudaş köyü fazlasıyla etkilenmiştir. Depremde onlarca kişi hayatını kaybetmiş ve konutların büyük bir bölümü yıkılmış ya da ağır hasar almıştır. Depremden sonra ayakta kalabilmiş konutların yapım teknikleri incelenerek yeni konutlar inşa edilmiş, bu konutlarda yıkılan yapılarındaki hatalar tekrarlanmamıştır. Depremden sonra inşa edilen konutların depreme karşı daha tedbirli yapıldığı söylenebilir. Deprem sonrası inşa edilen yapıların taşıyıcı sistem kurgusunda daha kalın ve sık aralıklarla dikme ve kirişler kullanıldığı, payanda ve kuşaklarla yapının desteklendiği tespit edilmiştir (Çetin, 2019: 13). Dudaş köyü sınırlarında yer alan mahallelerde toplam 325 adet yapı tespit edilmiştir. Bu yapılar işlevlerine göre konut, samanlık, ahır, odunluk, ambar, cami, köy odası, okul, çeşme ve besihane olmak üzere 10 grupta sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya depolar, garajlar, kümesler ve arılıklar dâhil edilmemiştir. Çalışma alanında tespit edilen konut sayısı 125'tir (Tablo 1).

Tablo 1: Dudaş köyünde bulunan yapıların işlevsel dağılımı

MAHALLE	Konut	Samanlık	Ahır	Çeşme	Otluluk	Köy Odası	Cami	Ambar	Besihane	Okul	TOPLAM
Alizaim	20	20	12	1	1	2	1	1	-	-	58
Beri Güvez	5	3	3	1	-	1	-	-	-	-	13
Çataklı	15	12	6	2	-	1	1	1	-	-	38
Çay	10	12	7	1	-	-	1	2	-	-	33
Dağdibi	9	5	4	1	2	2	1	-	-	-	24
Dudan	8	4	3	2	1	-	-	-	-	-	18
Kayalar (Aşağı)	7	6	5	-	1	1	-	-	-	-	20
Kayalar (Yukarı)	7	3	3	1	3	-	-	1	1	-	19
Kızılelma	12	6	6	2	-	-	1	-	-	-	27
Mıcık	10	5	6	1	-	-	-	-	-	-	22
Yuvalar	22	13	6	2	4	1	1	1	2	1	53
TOPLAM	125	89	61	14	12	8	6	6	3	1	325

Dudaş köyünde bulunan hemen hemen bütün mahalleler eğimli yamaçlara kurulmuştur. Mahalleler arası mesafe oldukça fazla olup, dağınık bir yerleşim hâkimdir. Konutlar da eğimli arazi yapısından dolayı organik bir şekilde yerleşmiştir. Dudaş köyündeki konutlar, geleneksel Türk evi plan şemasının o bölgede yaşayan halkın yaşam tarzıyla harmanlanması sonucu oluşmuştur. Bu konutlar genellikle iki katlı olup; zemin katları depolama, ahır gibi işlevlerle kullanılırken, asıl yaşama mekânı üst kattır. Geleneksel Dudaş köyü konutlarında iç sofalı veya orta sofalı plan tipleri görülmektedir.

Konutlarda odalar arasındaki sirkülasyon, yörede çardak olarak isimlendirilen sofa ile sağlanmaktadır. Hem mahremiyet açısından ve hem de çardakta fazladan yer kazanmak amacıyla oda kapıları pahlı biçimde yapılmıştır. Odalar birbirine bitişik yapılmamış, iki oda arasına genellikle; ambar, merdiven boşluğu, hela ve abdestlik mekânlarına geçiş bölümleri gibi birimler yerleştirilmiştir (Görsel 2-3). Ayrıca cephesi uygun olan çardaklarda bu boşluklardan bir tanesi de eyvan olarak kullanılmakta ve sokağa çıkma yapmaktadır.

Görsel 2: Çardak örneği (Kızılelma Mahallesi)**Görsel 3:** Şematik üst kat plan örneği (Mıcık Mahallesi)

Konutlardaki oda sayısını ve ölçülerini; ailenin büyüklüğü, çocuk sayısı ve ekonomik durum gibi faktörler etkilemiştir. Geleneksel Türk konutlarında olduğu gibi Dudaş köyünde de evdeki her oda ayrı bir aileye aittir ve o ailenin ihtiyaçlarını sağlayacak şekilde donatılmıştır. Odaların bir duvarında, ortada ocak, yanında ise gusülhane ve yüklük olarak kullanılan dolaplar yer almaktadır (Görsel 4). Ayrıca odalarda; sedir, günlük eşyaların sergilenmesi için “sergen” ve “göz göre” adı verilen gaz lambası koymaya yarayan raflar gibi ahşap elemanlar yer alır. Sedirler, genellikle pencere önlerine yapılmış olup, sedirin yüksekliği oturan kişi pencereden baktığında dışarıyı rahatlıkla görebileceği şekilde ayarlanmıştır (Görsel 5). Göz göre rafları odaların çardağa bakan duvarında yer alır. Bu şekilde odada yanan gaz lambasıyla çardak da aydınlatılmış olur (Görsel 6).

Görsel 4: Oda düzenlemesi örneği

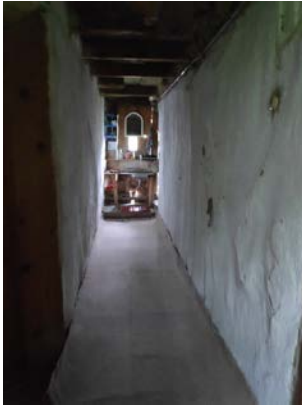

Görsel 5: Sedir örneği

Görsel 6: Göz göre örneği

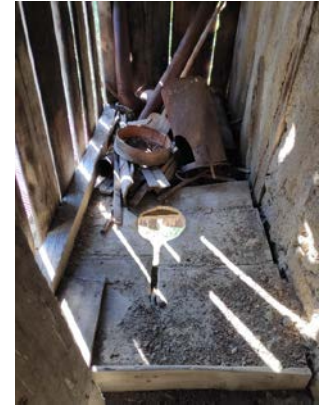
Konutlarda hela-abdestlik mekânlarına geçiş, ince uzun bir koridordan sağlanır (Görsel 7). Abdestlik ve hela bölümünün dış duvarları aralarından ışık alması için aralıklı kaplama tahtalarıyla kaplanmıştır. Bu ıslak hacmin zemini, dışarıya doğru eğim verilerek suyun akışını kolaylaştıracak şekilde yapılmıştır. Özgün hela taşı ve lavabolar ahşaptan imal edilmiştir (Görsel 8-9).

Görsel 7: Abdestlik-hela bölümüne geçiş koridoru

Görsel 8: Özgün ahşap lavabo

Görsel 9: Özgün hela taşı

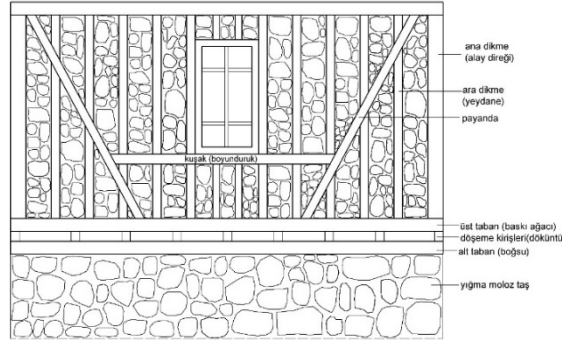
Malzeme ve Yapım Teknikleri

Dudaş köyünde yer alan yapıların, yapım tekniği olarak karkas, yığma ve karma teknikle inşa edildiği görülmektedir. Bu yapılarda tercih edilen malzemeler ise ya ahşap, taş, kerpiç ve harman tuğlası gibi geleneksel malzemeler ya da betonarme, fabrika tuğlası ve gaz beton gibi modern malzemelerdir (Tablo 2).

Tablo 2: Dudaş köyünde kullanılan yapım teknikleri ve malzeme dağılımı

MAHALLE	Karkas		Yığma		Karma		TOPLAM
	Geleneksel Malzeme	Modern Malzeme	Geleneksel Malzeme	Modern Malzeme	Geleneksel Malzeme	Modern Malzeme	
Alizaim	32	-	18	1	4	-	57
Beri Güvez	6	-	2	4	-	-	12
Çataklı	14	2	7	-	7	2	36
Çay	11	3	11	2	4	-	32
Dağdibi	10	2	5	-	-	2	23
Dudan	7	-	2	-	1	-	16
Kayalar (Aşağı)	10	-	6	1	-	-	20
Kayalar (Yukarı)	4	1	6	1	1	1	18
Kızılelma	15	-	7	2	-	1	25
Mıcık	11	-	5	-	2	-	21
Yuvalar	19	4	9	7	3	1	51
TOPLAM	139	12	78	18	22	7	311

Dudaş köyünde bulunan geleneksel konut örneklerinin, zemin kat duvarları genellikle taş malzeme kullanılarak yığma teknikte inşa edilmiştir. Bazı örneklerde taş duvarlar dikmelerle ve payandalarla güçlendirilmiştir. Yapım tekniği olarak, öncelikle taş duvarın üzerine ahşap taban kirişi yerleştirilmiş, bu taban kirişi üzerine de yaklaşık 1-1,5 m aralıklarla ana dikmeler yerleştirilmek suretiyle üst kat duvarları oluşturulmuştur. Ana dikmeler arasına ise, bu dikmelere kıyasla daha ince kesitli olan ve yörede “yeydane” olarak adlandırılan ara dikmeler, 40-50 cm aralıklarla yerleştirilmiştir. Dikme üstleri üst taban kirişiyle birleştirilmiş ve yapının daha sağlam olması ve yatay yüklere karşı koyabilmesi amacıyla farklı yönlerde alt taban ve üst taban kirişini bağlayan, payandalar kullanılmıştır. Pencere boşluklarında ise, dikme ve payandalar arasına yatay ve düşey kuşaklar (boyunduruklar) yerleştirilmiştir (Görsel 10).

Görsel 10: Dudaş köyünde geleneksel ahşap çatki strüktürü

Malzeme

Dudaş köyündeki geleneksel konutlarda yapı malzemesi olarak ahşap, taş, kerpiç ve harman tuğlası kullanılmıştır. Ahşap, taş ve kerpiç en çok kullanılan yapı malzemesi olup, harman tuğlasının kullanımı daha sınırlıdır.

Ahşap: Ovacık ilçesinin %67'si ormanlarla kaplıdır (Karabük Valiliği, 2020). Dudaş köyü de zengin karaçam ormanlarına sahip bir köydür. Bu sebeple, Dudaş köyünde bulunan geleneksel yapılarda ahşap malzeme çokça kullanılmıştır. Yapıların gerek karkas ve gerekse yığma tekniği ile inşa edilmesinde esas taşıyıcı eleman olarak, taş duvarlarda hatıl olarak, döşeme, tavan ve duvar kaplamalarında, çatılarda, kapı ve pencerelerde, merdivenlerde, iç mekân elemanları olan sedir, yüklük, gusulhane ve raflar gibi birçok elemanda ahşap tercih edilmiştir.

Taş: Dudaş köyünde yoğun olarak kullanılan malzeme ahşap olduğu için taş işçiliği ön planda değildir. Bununla beraber, yapısal bir zorunluluk olarak temeller taşla inşa edilmiştir. Taş örgü subasman seviyesine kadar devam etmekte olup, bazı örneklerde zemin kat duvarlarının da taş ile örüldüğü görülmektedir. Hıms tekniğiyle inşa edilen duvarlarda ahşap dikmelerin arasındaki boşluklar da çoğunlukla taş kullanılarak doldurulmuştur. Temellerde ve köşelerde daha büyük ebatta ve kaba yonu olarak işlenmiş taşlar kullanılırken, dolgu malzemesi olarak kullanılan taşların ise daha küçük boyutlarda moloz taş olduğu görülmektedir. Çok fazla yükseltilmeyen bahçe duvarları da genellikle moloz taş malzeme kullanılarak örülmüştür.

Kerpiç/Toprak: Dudaş köyünde kerpiç, yardımcı yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Tamamıyla kerpiçten inşa edilmiş herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Kerpiç, bazı örneklerde ahşap karkas taşıyıcının ara boşluklarında dolgu malzemesi olarak, bazı örneklerde de taşıyıcı özelliği olmayan iç duvarlarda bölme duvar malzemesi olarak kullanılmıştır. Ocakların “çıgılık” adı verilen temellerinin oluşturulmasında ve ocak yan duvarlarının örülmesinde, izolasyon özellikleri sebebiyle kerpiç malzeme tercih edilmiştir. Kerpiğin hammaddesini oluşturan toprak, bazı yapılarda kullanılan çamur sıvada da karşımıza çıkmaktadır.

Yapım Teknikleri

Dudaş köyünde bulunan geleneksel yapı örnekleri, temeller, duvarlar, döşemeler ve tavanlar, çıkmalar, merdivenler ve çatılar alt başlıkları altında incelenmiştir.

Temeller: Çalışma alanında yer alan yapıların temellerinin nasıl yapıldığına ilişkin bilgiler sınırlıdır. Yapıların temelleri ile ilgili bilgilere, o bölgede yapı inşaatında çalışmış olan ustalarla yapılan görüşmeler sonucu ulaşılmıştır. Edinilen bilgilere göre, yapının oturacağı zeminin eğimine ve sağlam zemin kotuna göre temel yüksekliği değişmektedir. Öncelikle sağlam zemine ulaşana kadar temel kazılmakta, uygun zemine ulaşıldıktan sonra da köşelere kazıklar çakılarak yapının boyutları ve sınırları belirlenmektedir. Yapının yönü kibleye göre konumlandırıldığı için temel kazılırken kible yönü dikkate alınmakta ve konut, buna göre konumlandırılmaktadır. Temel duvarlarının toprak üstünden subasman seviyesine kadar olan gözlenebilir kısmı, toprak altında kalan bölümün inşa ve malzeme tekniği hakkında fikir vermektedir. Buna göre yapıların temel bölümlerinde mümkün olduğunca büyük ebatla, kaba yonu olarak işlenmiş taşların kullanıldığı, köşelerde de daha düzgün taşların tercih edildiği görülmektedir.

Duvarlar: Geleneksel Dudaş köyü konutlarındaki duvarlar, kâgir yığma, ahşap yığma ve ahşap karkas tekniğinde yapılmıştır. Bazı örneklerde ise bu tekniklerin ikisi ya da üçü bir arada tercih edilmiştir. Kâgir yığma duvarlarda taş, kerpiç ve tuğla kullanılmıştır. Yapının temel duvarları genellikle subasman seviyesine kadar, bazı örneklerde ise birinci kat seviyesine kadar moloz ya da kaba yonu taş kullanılarak örülmüştür. Duvarın bittiği noktada veya belirli aralıklarla, düşey yükleri yatay doğrultuda dağıtmak için ahşap hatullar kullanılmıştır. Dudaş köyünde, çoğu yapının zemin kat duvarlarının hımiş tekniğinde inşa edildiği yani ahşap dikmeler ve payandalar kullanılarak, aralarının moloz taşla doldurulduğu tespit edilmiştir (Görsel 11).

Görsel 11: Hımiş tekniği ile inşa edilmiş duvar örneği (Dudan mahallesi)

Köyde ahşap ve taş kolaylıkla elde edilebilen malzemeler olduğundan, yığma duvar inşasında kerpiç malzemeye ihtiyaç duyulmadığı söylenebilir. Ancak hımiş tekniği kullanılarak inşa edilen üst kat duvarlarının ahşap çatki aralarında dolgu malzemesi olarak kerpicin ve harman tuğlasının da kullanıldığı görülmektedir (Görsel 12).

Görsel 12: Ahşap karkas arası dolgu malzemesi olarak harman tuğlası kullanımı (Dağdibi mahallesi)

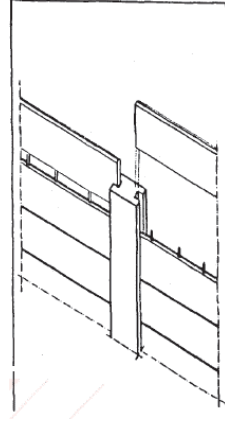
Çantı tekniği olarak tanımlanan ahşap yığma duvar tekniği ise yapıların, bazı bölümlerinde uygulanmıştır. Tamamen çantı tekniği kullanılarak inşa edilmiş konut örneği yoktur. Çantı tekniğinin genellikle odunluk, ambar, samanlık, ahır gibi daha küçük ölçekli yapılarda kullanıldığı görülmektedir. Konutun çantı tekniği ile inşa edilen bölümüne yörede “taban oda” denilmektedir. Zemin katı hımiş tekniği ile inşa edilen konutlarda alt taban üzerine kalaslar kurt boğazı geçme yöntemi kullanılarak üst üste bindirilmektedir (Görsel 13-14).

Kalalar, geçme yaptıkları noktadan itibaren yaklaşık 20-25 cm dışarı taşmaktadır. Çantı tekniğinde yapılmış bu konutlara dışarıdan bakıldığında odaların boyutları algılanabilmektedir.

Görsel 13-14: Çantı tekniği kullanılarak inşa edilmiş yapı örnekleri (Alizaim ve Dudan mahallesi)

Başka bir ahşap yığma tekniği ise “çalma boğaz”dır. Ahşap duvarlar oluşturulurken, dikmelerde kanallar açılarak bu kanallara tahtalar uç kısımlarından yerleştirilir. Dikmeler, açılan kanallara göre farklı isimler alır. İki kanallı ve köşe dikmesi olarak kullanılırsa buna “armoz direği” adı verilir. Orta dikme olarak kullanılırsa da “orta direk” denilmektedir. Orta direk; iki kanallı, üç kanallı ve dört kanallı olabilmektedir (Özgüner, 1970). Çalma boğaz tekniği, Dudaş köyünde bazı ahır yapılarında kullanılmıştır. Dikmeler üzerinde açılan yuvalara, kütükler üst üste yığılarak ahşap yığma duvar örgüsünü oluşturmuştur (Görsel 15-16).

Görsel 15-16: Çalma boğaz tekniği kullanımı

Dudaş köyünde yer alan geleneksel konutların büyük bir bölümü, zemin kat yığma, birinci kat ahşap karkas sistem kullanılarak inşa edilmiştir (Görsel 17). Ahşap karkas sistem ise hıms yapım tekniği kullanılarak yani ahşap dikmelerin arasındaki boşlukların kâgir malzemeyle doldurulmasıyla oluşturulmuştur. Ahşap karkas sistem; düşeyde ana ve ara dikmeler, yatayda kiriş ve çapraz payanda elemanlarından meydana gelmektedir (Görsel 18).

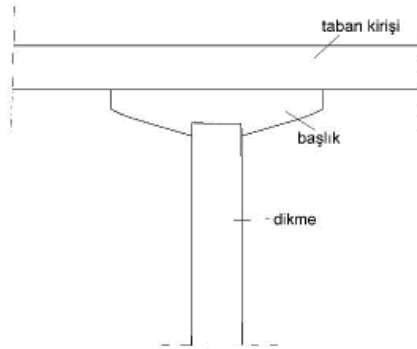
Görsel 17-18: Ahşap karkas sistemle inşa edilmiş konut örnekleri (Mıcık ve Alizaim mahallesi)

Dikme, ahşap iskeletli yapıda taşıyıcı strüktürü oluşturan, düşey doğrultudaki, dikdörtgen veya kare kesitli yapı elemanıdır. Dikmelerin alt kısmında toprakla temasını engellemek amacıyla taş temel duvarı üzerine oturtulur (Görsel 19). Dikmelerin aralıkları büyüdükçe dikmenin kesiti artarken, dikme aralıkları azaldıkça daha ince kesitli dikmelerin kullanılması mümkün hale gelir.

Görsel 19: Taş temele oturtulmuş dikme örneği

Dudaş köyü geleneksel mimarisinde dikmeler; bölme duvarının fazla kullanılmadığı zemin katlarda ve geniş açıklık geçilen üst kattaki çardak mekânında görülmektedir. Bazı dikmelerde, zımbalama adı verilen kesme sorununun yaşanmaması için, kiriş ile birleştiği noktalarda üst başlıklar kullanılmıştır (Görsel 20-21).

Görsel 20-21: Dikmede üst başlık kullanım örneği

Döşemeler ve Tavanlar: Dudaş köyünde, zemin katı ahır olarak kullanılan konutların zemin kat döşemelerinde genellikle sıkıştırılmış toprak veya taş kaplama kullanılırken, üst kat döşemeleri tamamen ahşaptan yapılmıştır. Ahşap iskeletli sistemde, dikmelerin üzerine yörede “boğsu” adı verilen 25x25 cm ile 30x30 cm kesitlerinde kirişler yerleştirilmiştir. Boğsu kirişlerinin aralarına ise daha ince kesitli “döküntü” denilen tali kirişler konmuştur. Döküntü ve boğsu kirişlerinin üzerine ise “baskı ağacı” adı verilen ikinci bir kiriş atılmıştır (Görsel 22). Döşeme kirişlerinin üzerine, 30-40 cm enindeki ahşap kaplama tahtaları dik olarak çakılarak ahşap döşeme tamamlanmıştır (Görsel 23-24).

Görsel 22: Döşeme kirişlerinin cepheye yansıması (Dudan mahallesi)

Görsel 23-24: Ahşap kaplama tahtalarıyla döşemenin tamamlanması

Dudaş köyü konutlarında tavanlar; ahşap olup, kullanılan üç farklı yapım tekniğine göre düz, ters ve çıtalı olarak isimlendirilmektedir.

Düz tavanda; döşeme kirişleri, tavan tahtası ile kaplanarak kapatılırken, ters tavanda bu kirişler açıkta bırakılmaktadır (Görsel 25). 30-40 cm enindeki tavan tahtaları döşeme kirişlerine dik doğrultuda ve döşeme kirişlerinin üst kotuna yerleştirilen tavanlara “üstten döşeme tavan”; döşeme kirişlerinin gözükmeyen düz tavanlara ise “nallama tavan” adı verilmektedir. Döşeme kirişlerinin altına kaplama yapıldıktan sonra, tavan yüzeyine çıtalar çakılarak şekil verilmesiyle de “çıtalı tavan” oluşturulmaktadır. Ev sahibinin ekonomik durumuna ve ustanın becerisine göre çitakâri tekniği kullanılarak işlemler yapılmış tavan örnekleri de mevcuttur (Görsel 26). Odalar genellikle kare veya kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Dikdörtgen planlı odalarda, tavanda yapılan uygulamalarla tavan kareye tamamlanmak istenmiştir. Kare olan kısım, kademelenme yaparak vurgulanmıştır (Görsel 27).

Görsel 25-26-27: Ters tavan, işlemeli (çitakâri) tavan ve çıtalı tavan örnekleri

Zemin katlar genellikle ahır veya depo olarak kullanıldığı için tavanlar üst kat tavanlarına göre daha özensiz yapılmıştır. Bu mekânlarda, görsellik ve yalıtım gerekli olmadığından döşeme kirişleri açıkta bırakılmıştır (Görsel 28).

Görsel 28: Zemin katta kaplamasız tavan örneği

Çıkmalar: Dudaş köyünde çıkmalar; konutların üst katlarında, kapalı veya açık çıkma şeklinde yapılmaktadır. Kapalı çıkmalar, cephe boyunca ya da cephe ortasındaki çardak mekânında yapılmıştır. Açık çıkmalar ise balkon şeklinde, genellikle cephe ortasında yer almaktadır. Balkonlar, ahşap korkuluklarla çevrilmiş ve üstleri

çatıyla örtülmüştür. Çıkmalar, konsol veya payandalı çıkma şeklinde olup, genellikle konutların ön cephesinde yer almaktadır. Konsol çıkmalar, yapının küçük bir bölümünde veya cephe hattı boyunca, döşeme kirişleri uzatılarak oluşturulmuştur (Görsel 29-30). Çıkma genişliği yaklaşık 60-70 cm kadardır.

Görsel 29-30: Konsol, kapalı çıkma örnekleri (Beri Güvez ve Yuvalar mahallesi)

Dudaş köyünde payandalı çıkmanın iki farklı uygulaması görülmektedir. İki ana kiriş ile çıkma yapıldığı durumlarda payandalar bu ana kirişleri desteklemektedir (Görsel 31). Diğer uygulamada ise, ara kirişlerin uzatılması ile oluşturulan çıkma düzeninde, başta ve sonda yer alan ara kirişler payanda ile desteklenmek suretiyle çıkma yapılmıştır.

Görsel 31: Payandalı, açık çıkma örneği (Kızılelma)

Konutların üst katlarında bulunan hela-abdestlik bölümleri de kapalı çıkma şeklinde yapılmıştır. Bu bölüm, yörede “daraba” olarak isimlendirilen ahşap kaplama tahtalarının düşey olarak çakılmasıyla kapatılmıştır (Görsel 32-33-34). Ahşap kaplama tahtaları bazı örneklerde döşeme kirişlerini de örtterek aşağıya uzanmaktadır ve aralarından ışık girebilecek şekilde boşluklu yerleştirilmiştir.

Görsel 32-33-34: Islak hacim çıkma örnekleri

Merdivenler: Dudaş köyü konutlarında merdivenlerin tamamı ahşap kullanılarak inşa edilmiştir. Çalışma alanında tespit edilen merdivenler tipolojik olarak; tek kollu ve sahanlıksız, iki kollu köşede sahanlıklı ve tek kollu çeyrek döner olarak sınıflandırılabilir. Merdivenlerin her iki taraftan duvarla sınırlandırıldığı durumlarda

korkuluğa gerek kalmamış, ancak tek taraftan duvara bitişik olan merdivenlerde açık tarafta korkuluk yapılmıştır (Görsel 35-36-37). Korkuluklar da merdiven gibi ahşaptan yapılmış olup, biçimleri sadedir. Korkuluk kullanılmayan merdiven örnekleri de mevcuttur. Bazı merdivenlerin üstlerinde ahşap kapak vardır. Merdiven doğrudan odaya çıkıyorsa, kullanılmadığı zamanlarda ahşap kapakla kapatılarak hem oda içerisinde daha fazla alan kazanılır ve hem de bu ahşap kapak sayesinde ısı yalıtımı ve mahremiyet sağlanmış olur.

Görsel 35-36-37: Dudaş köyünden merdiven örnekleri

Merdivenler, yanlarda bulunan iki limon kirişin arasına basamaklar yerleştirilerek oluşturulmuştur. Basamaklar arası boşluklar (rıhtlar), ahşap alın tahtalarıyla kapatılır. Ancak basamakların arası (rıhtlar) açıkta bırakılmış örnekler de mevcuttur. Merdivenlerin basamak genişlikleri ve rıht yükseklikleri, yapıdan yapıya farklılık göstermektedir.

Çatılar: Dudaş köyündeki konutlarının çatıları; beşik, kırma ve üç omuz biçiminde yapılmıştır (Görsel 38-39). Çatı biçimini; yapının plan şeması ve bulunduğu arazinin özellikleri etkilemiştir. Eğimli araziye oturan konutlarda yağmur sularının yapıdan uzaklaşmasını kolaylaştırmak ve çatı kotunun yol seviyesine yakın olması durumunda güvenliği sağlamak için üç omuz çatı tipi kullanılmıştır (Görsel 40). Çatı eğimi %20 ile %30 arasında değişmektedir. Geleneksel konutlarda, çatı örtü malzemesi olarak çoğunlukla alaturka kiremit kullanıldığı görülmektedir. Ancak son zamanlarda tadilat gerektiren çatıların alaturka kiremitleri kaldırılarak, yerlerine Marsilya tipi kiremit konmaktadır. Bazı yapılarda ise sonradan yapılan değişikliklerde hiç kiremit kullanılmayıp sac levhalarla çatı örtüsü oluşturulmuştur. Sac kaplı çatılar da köyün geleneksel dokusunu görsel açıdan olumsuz etkilemektedir. Samanlık, ahır, odunluk gibi yapılarda çoğunlukla sundurma veya beşik çatı tipi görülmektedir (Görsel 41).

Görsel 38: Beşik çatı
örneği
(Çataklı
mahallesi)

Görsel 39: Kırma çatı
örneği (Dağdibi mahallesi)

Görsel 40: Üç omuz çatı
örneği (Beri Güvez
mahallesi)

Görsel 41: Sundurma çatı
örneği (Çataklı mahallesi)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma alanında yapılan incelemeler sonucu Dudaş köyündeki yapılarda ahşap ve taşın en yaygın kullanılan yapı malzemesi olduğu görülmüştür. Geleneksel konutlar; çoğunlukla zemin katlar yığma taş, üst katlar ise ahşap karkas sistemde inşa edilmiş olup, ahşap dikmelerin aralarındaki boşluklar taş veya kerpiçle doldurulmuştur. Bazı geleneksel konutların üst katlarında çanti tekniği kullanılmıştır. Çanti tekniği; odunluk, ambar, ahır, samanlık gibi küçük ölçekli yapı türlerinde daha yaygındır.

Ovacık ve köylerinde yaşayan nüfus gitgide azalmakta, buna bağlı olarak da yapılar terk edilmektedir. Dudaş köyündeki geleneksel konutların çok azı devamlı kullanılmakta, büyük çoğunluğu ya mevsimsel olarak kullanılmakta ya da tamamen terkedilmiş durumdadır. Kullanılmayan bu yapılar kendi kaderlerine bırakılarak doğal olayların da etkisiyle her geçen gün yıpranmaktadır. Kullanılmaya devam edilen konutlarda ise kullanıcıların bilinçsiz müdahaleleriyle yapının sahip olduğu özgün nitelikler bozulmaktadır. Diğer yandan, bazı kullanıcılar geleneksel konutlarda yaşamak yerine betonarme yapılar inşa ederek köyde yaşamlarını sürdürmektedir. Ancak günümüz yapım teknolojileri kullanılarak inşa edilen bu yapılar, kırsal mimari dokuya zarar vermektedir.

Köylerimizde, geleneksel malzeme ve tekniklerin kullanımıyla inşa edilen yapılar her geçen gün özelliğini yitirmektedir. Bu yapıların kültürel ve mimari miras değeri olarak görülmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için çalışmalar yapılmalıdır. Öncelikle toplumsal bilinç oluşturularak yapıları aslına uygun olmayan müdahalelerden arındırmak gerekmektedir. Yapılacak olan yeni binalarda geleneksel yapıları inşa etmiş ustaların bilgi ve birikiminden yararlanılarak dokuyla uyumlu tasarım önerileri geliştirilmelidir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Z. U. (2019). *Orta Karadeniz Bölümü'nde kırsal mimarinin koruma sorunlarının Samsun ili özelinde incelenmesi*. ICOMOS Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü 2019 Yılı Etkinlikleri-Kırsal Mimari Miras Sempozyumu, Eskişehir.

Çetin, E. (2019). *Karabük İli Ovacık İlçesi Dudaş Köyü Örneğinde Kırsal Yerleşimlerdeki Geleneksel Konutların İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi].

Çekül Vakfı (2015). *Anadolu'da Kırsal Yaşam ve Mimarlık*. Çekül Yayınları.

Çorapçioğlu, K., Çakır, S., Aysel, N. R., Görgülü, H. C., Kolbay, D., Seçkin, N. P., Ünsal, E. (2008). *Yöresel Kırsal Mimari Kimlik*. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Kitap-1.

Ersoy, H. L. (2011). *Karabük'ün Köyden Kente Dönüş Öyküsü Karabük Tarihi*. Karabük Valiliği İl Özel İdaresi Kültür Yayını.

Hacısalihioğluyuşar, F. (2013). *Bursa Çevresi Yerleşimlerinde Kırsal Mimari Özellikler Bağlamında Geleneksel Ahşap Yapım Sistemlerinin İrdelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi].

Hersek, C., M., Meraki, Ş. (2000). *Safranbolu Yörük Köyü Geleneksel Yaşam Biçimi ve Evleri*. Kuban Matbaacılık.

Özgüner, O. (1970). *Köyde Mimari Doğu Karadeniz*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Özköse, A., Yıldırım, M. N., Uslu, E., Çetin, E. (2018, Ekim). *Ekolojik değerlerin sürdürülmesinde kırsal değerlerin korunmasının önemi ve Karabük-Ovacık Avlağıkaya Köyü örneğinde bir "Eko-Müze" deneme projesi*. Dicle Üniversitesi 1. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu, Diyarbakır.

Üçok, A. K. (1949). *Çankırı Coğrafyası*. Okuyan Adam Yayınları.

Yiğit, G. K. (2011). Ovacık (Karabük) ilçesinin nüfus özellikleri. *Electronic Turkish Studies*, 6(2), s.523-536.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1: Karabük İl Sınırları.

https://4.bp.blogspot.com/-69uzm6Blzyg/XF8A6S1RhQI/AAAAAAAAAvw8/N7KGSF9Ffo-huRG8N-Vuz4BV5Xpdj2qQCLcBGAs/s1600/ovacik_karabuk.jpg (15.12.2020), Ovacık İlçesi ve Köyleri: <http://ovacikdernege.org/Icerik.aspx?id=1060> (15.12.2020), Dudaş Köyü ve Mahalleri: Karabük İl Özel İdaresinden alınan harita üzerinde işlenerek oluşturulmuştur.

Görsel 2-15, 17-41: Yazar Kişisel Arşivi, 2019.

Görsel 16: Türkmen, S. (1995). *Rize Yöresi Kırsal Kesiminde Geleneksel Sivil Mimaride Kullanılan Ahşap Bağlantı Tipleri* [Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi], s. 43.